

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 8 Sayı: 40 Volume: 8 Issue: 40
Ekim 2015 October 2015
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

DEMOKRASİ, LAİKLİK VE EŞİT YURTTAŞLIK BAĞLAMINDA ALEVİ SORUNUNUN ÇÖZÜMÜ* THE SOLUTIONS TO THE ALEVI ISSUE IN THE CONTEXT OF DEMOCRACY, LAICISM AND EQUAL CITIZENSHIP

Emrah AKYÜZ**

Öz

Ortadoğu'da mezhep çatışmalarının hızla arttığı bir dönemde Alevi sorunu gerek siyasi partiler gerekse kamuoyu tarafından daha fazla dillendirilir ve tartışılır olmuştur. Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar ki süreç içerisinde iktidara gelen her siyasi parti Alevi toplumunun yaşadığı sorunları ele alırken Alevileri bir oy yığını olarak görmüş ve bunun akabinde sorunun çözümü değişik partilerce "araçsallaştırılarak" adeta bir çözümsüzlük ortamı yaratılmıştır. Alevilerin büyük çoğunluğunun atılmasını istedikleri en temel adımlar; cemevlerinin tanınması ve zorunlu din derslerinin kaldırılması olarak sıralanabilir. Alevi sorunu sadece Alevi toplumunun karşı karşıya kaldığı sorunlar değil, aynı zamanda demokrasi ve eşit yurttaşlık sorunudur. Eşit yurttaşlığın tesis edilmesi ve demokrasinin sağlıklı bir şekilde uygulanması durumunda Alevi sorunu da kendiliğinden çözüme kavuşacaktır. Bu çalışmanın temel amacı Alevi sorununu eşit yurttaşlık, laiklik ve demokrasi bağlamında irdelemektir.

Anahtar Kelimeler: Alevilik, Alevi Sorunu, Cemevleri, İnanç Özgürlüğü, Zorunlu Din Dersleri.

Abstract

Alevi issue is increasingly discussed and spoken by both political parties and public opinion at the time that sectarian violence has been increased rapidly in the Middle East. From the establishment of the Republic of Turkey till now, all the government parties have seen Alevi community as a way of getting more votes when they have dealt with the Alevi issue. As a result of this, the Alevi issue has been "politicized" and ignored by political parties. The demands of the majority of Alevis are the recognition of cemevis as a worship place with the same status as mosques or churches for a permanent solution and the abolition of compulsory religious education. The Alevi issue is not only the issue that Alevi community faces, but also a democracy and equal citizenship issue. The Alevi issue will be solved when the democracy and equal citizenship will be established. The main purpose of this study is to discuss and examine the Alevi issue in the context of democracy and equal citizenship.

Keywords: Alevism, the Alevi Issue, the Cemevi, Freedom of Belief, Equal Citizenship.

Giriş

Türkiye toplumunun çoğunluğunu oluşturan Sünni mezhebinden sonra en büyük ikinci inanç grubu konumunda olan Alevilerin yaşadığı sorunlar modern Cumhuriyetin kuruluşundan (1923) günümüze kadar geçen süreç içerisinde çözüme kavuşturulmayı bekleyen en önemli toplumsal sorunlardan biri olmuştur. Yaklaşık olarak doksan iki yıllık Cumhuriyet tarihi boyunca, halkın oylarıyla iktidara gelen, sağcı ya da solcu, liberal ya da sosyalist, milliyetçi ya da ulusalcı, laik ya da anti-laik olsun istisnasız olarak tüm siyasi partiler Alevi toplumunun isteklerine ve maruz kaldıkları sorunlara karşı ya bir devlet politikası olarak duyarsız kalmışlar ya da Alevileri bir oy deposu olarak görüp onları siyasi propaganda aracı yapmaktan öteye gitmemişlerdir.

Toplumun Cumhuriyet rejiminin kurulmasından bugüne kadar hızlı bir şekilde değişmesine rağmen Alevi sorunu çözüm noktasında yerinde saymaktadır. Milattan önce (MÖ) 500'lü yıllarda yaşamış olan ünlü Efesli filozof Herakleitos, "Her şey değişir, her şey sürekli bir akış içindedir, her şey akar. Bir nehre iki kez giremezsiniz, çünkü ikinci seferinde ne o nehir aynı nehirdir, ne de siz aynısınız" der (Göze, 2009, s.7). Tarihsel süreç içerisinde toplumların, kültürlerin, inançların, yönetim biçimlerinin, siyasi yapıların, devlet sınırlarının, toplumsal değerlerin vb. sürekli değiştiği ve hala değişim içerisinde olduğu bir düzende, Alevi sorununa karşı izlenen politikaların gelişen demokrasi ve insan hakları ile birlikte değişime uğraması beklenmektedir.

Tüm inançlara ve inanç gruplarına eşit mesafede yaklaşma anlayışına dayanan laiklik ilkesinin anayasasının değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif dahi edilmez temel maddelerinden biri olduğu, kaba tanımlama ile halkın yönetimi anlamına gelen ve azınlık haklarının güvence altına alındığı bir yönetim biçimi olarak tanımlanan demokrasinin ve parlamenter sistemin uygulandığı, tüm yurttaşlarının siyasi, toplumsal, ekonomik, kültürel vb. haklarının anayasa ile güvence altına alındığı Türkiye'de, Alevi

* Bu makale 2015 yılında Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi'nde sunulan "Alevi Sorununa Partiler Üstü Yaklaşımın Önemi" başlıklı konferans sunumundan derlenmiştir

** Phd Student, The University of Leeds.

toplumunun muzdarip olduğu sorunlara hala çözüm getirilememiş olması, Alevilerin toplumdaki izole edilmesine ve keskin bir Sünni-Alevi kutuplaşmasına yol açmaktadır. Hemen yanı başımızda başta Suriye ve Irak olmak üzere çeşitli İslam ülkelerinde mezhep ayrışmasının giderek arttığı ve mezhep çatışmaları neticesinde çok sayıda insanın öldüğü ve ölmeye devam ettiği bir süreçte, Alevi toplumunun yaşadıkları sorunların partiler üstü bir anlayışla, tutarlı ve istikrarlı bir siyasi irade ile demokrasinin ve eşit yurttaşlığın tesis edilmesi, Ortadoğu'da yaşanan bu mezhep çatışmalarının ülkemizde vuku bulma tehlikesini bertaraf etme açısından zaruri bir durumdur.

Bu çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. Alevi sorununu daha anlaşılabilir bir bakış açısıyla ele alabilmek için öncelikli olarak Alevilik kavramı ve Alevi inancı tartışılacaktır. Alevilik öğretisi ile İslam dininin ilişkisi incelenecektir. Çalışmanın ikinci kısmında ise Alevi toplumunun yüksek sesle dillendirdikleri en temel iki isteği demokrasi, laiklik ve eşit yurttaşlık bağlamında irdelenecektir.

1. Kavram Olarak Alevilik ve Alevilik İnancının İslam Dini İçindeki Konumu

Alevilik İslam içerisinde bir mezhep mi? yoksa ayrı bir inanç mı? ya da inançtan öte sadece bir kültür mü? tartışmaları uzun yıllardır yapılmakta olup, bu tartışma güncelliğini hala fazlasıyla korumaktadır. Bu soruların cevabı Alevilik nedir? sorusunun cevabında yatmaktadır. Gerek teoloji (ilahiyat) bilimi gerekse temel Alevi kaynakları herkes tarafından kabul gören net bir Alevilik tanımlaması yapamamaktadır. Bunun başlıca nedenleri, tüm Alevi toplumunun kabul ettiği yazılı bir dini kaynağın bulunmaması, kendi içerisinde tutarlı bir ortak anlayış geliştirememiş olması ve Alevilik kavramı üzerine tarihsel süreç içerisinde çok sayıda değişik tanımlamalar yapılmasından ve kimi zaman bu tanımlamaların birbiriyle çelişir olmasından kaynaklanmaktadır (Aytaş, 2010, s. 17). Bu çelişkili durum günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Alevilerin karşı karşıya kaldığı sorunlara çözüm üretebilmek için Alevilik kavramının ve inancının sınırlarını çizmek, temel ortak değerlerini saptamak, İslam inancı içerisinde ki yerini veya İslam ile olan ilişkisini tespit etmek, bu inancın önemli ritüellerini ve temel enstrümanlarını belirlemek önem arz etmektedir.

Alevilik 19. yüzyılda ortaya çıkmış yeni bir kavram olmasına rağmen kökleri Türklerin İslâm öncesi benimsedikleri inanç ve ritüellere dayanmaktadır (Erkek, 1954; Ocak, 2007). Türklerin İslamiyeti kabul etmeden önceki temel inanç sistemlerinden biri olan ve M.Ö IV. yüzyılda ortaya çıktığı kabul edilen Şamanizm'in Alevi inancı üzerindeki etkileri oldukça fazladır (Tokarev, 2014). Ayin-i Cem ve Şaman törenleri arasındaki benzerlik Şaman inancının Alevilik üzerindeki etkilerini gösteren en önemli örneklerden bir tanesini oluşturmaktadır (Yılmaz, 2014). Şamanizm inancının temel ritüellerinden biri olan "Semah" Alevi ibadetinin temel yapı taşı oluşturmaktadır (Ayaz ve Sultanova, 2013: s. 122). İnsanın maneviyatla yüzleşmesi ve maddi dünyadan uzaklaşarak Allah'a yaklaşması olarak tanımlanan Semah, Alevilerin dinsel ayinlerinde kadın ve erkeklerin ozanların deyişleri eşliğinde dönmesi şeklinde yapılır (Erol, 2010). Kadın ve erkeğin dini ayinlerde müzik eşliğinde dönüşü gezegenlerin güneş çevresinde dönüşünü simgeler ve bu da eski çok tanrılı inançlardan geldiğini gösterir. İlk olarak ateş çevresinde yapılan ritüel Şaman dansları, daha sonraları tasavvuf ve İslam'ın etkisiyle Alevi toplumunun Cem ibadetlerine girmiştir.

İslamiyet'in kabulünden sonra özellikle köy gibi ulaşımın ve haberleşme araçlarının zayıf olduğu kırsal bölgelerde yaşayan Türk topluluklarının bir kısmı, başta Şamanizm olmak üzere eski inançlarından tam olarak kopamamışlardır. Bu bölgede yaşayan Türk toplulukları bir yandan eski inançlarını tatbik ederken, diğer yandan İslam inancını benimsemeye başlamışlardır. Ve İslâm öncesi ritüellerin bir kısmı İslâmî motiflere birleştirilerek Alevi inancının temellerini atılmıştır. Bu nedenle, Aleviliği eski Türk kültür ve inançları ile İslam dininin bir sentezi ya da kaynaşması olarak tanımlamak yanlış olmaz. Bu yönüyle Alevilik İslamiyet'in iki temel kolu olan Sünnilik ve Şiilikten tamamen ayrılır (Güngör, 2012: s. 1940). Fakat Alevi kavramının teknik manasının içerisinde barındırdığı derin İslamiyet ritüellerine baktığımızda, Alevi inancının İslam içerisinde ki konumu daha da netleşmektedir.

Terim olarak Alevilik en basit tanımlamayla İslam Devleti'ni 656-661 yılları arasında yönetmiş olan Hz. Ali'nin yanında olmak ve onun yolundan gitmek demektir (Dedekargınoğlu, 2010, s. 327). Alevilik inancında Hz. Ali'nin önemi yadsınamaz bir gerçektir. Hz. Muhammed'le birlikte Ehl-i Bey'tin en önemli ismi olan Hz. Ali, istisnasız tüm Alevilerin rehber aldıkları büyük bir din önderidir. İslam tarihinin en önemli sahabelerinden biri olan ve "Allah'ın Aslanı" lakabını almaya şerefine nail olan Hz. Ali, İslam'ın kuruluş ve yayılış döneminde oynadığı eşsiz rol gerçeğine bağlı olarak şunu diyebilir ki, Hz. Ali'ye bağlı olan bir inanç grubu doğal olarak Hz. Ali'nin yolundan yani İslam inancının yolundan gitmektedir. Diğer bir deyişle Alevilik, Hz. Ali gerçeğinden yola çıkarak İslam içerisinde bir inanç sistemi olarak tanımlanabilir.

Alevilerin Hz. Ali'ye yüklediği anlam ve önem Türkiye'de en büyük nüfusa sahip olan Sünni mezhebinden önemli boyutlarda farklılık gösterir. Diğer tüm İslami mezhepler gibi Hz. Muhammed'i son peygamber olarak kabul eden Aleviler, Hz. Ali'nin Hz. Muhammed'den sonra halifeliğe Allah ve Hz. peygamber tarafından tayin edildiğine inanılmaktadır. Sünni inancında Allah-Muhammed-Dört Büyük Halife (Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali) sıralamasından farklı olarak, Alevilik inancında

Hâkk-Muhammed-Ali sıralamasını esas alır (Duman, 2011). Ehl-i Beyt yani Hz. Muhammed'in ev ahalisi ve akrabaları ile On İki İmâm sevgisi Alevilik inancının bir diğer önemli özelliğidir (Koçak, 2013: s. 239). Tüm bu farklılıklara rağmen Alevi inancının İslam'ın temel değerlerini kabul etmesi veya yok saymaması yönünden şunu demek yanlış olmaz, Alevilik İslam dini içerisinde yer alan ve tasavvufi bir yorum ile inancı farklı bir şekilde ele alan, fakat eski Türk inançlarından ve geleneklerinden tam olarak kopmamış bir İslami inançtır.

2. Türkiye'de Alevi Sorunu ve Çözüm Önerileri

Alevi sorunu, kökleri çok eskilere giden ve çözüm noktasında adımların bir türlü atılmadığı ya da atılmak istenmediği en ciddi toplumsal sorunlardan bir tanesini oluşturmaktadır. Alevi sorunu, Alevi toplumunun neden olduğu sorunlar ya da Alevi toplumu ile Türkiye'de bulunan diğer inanç grupları arasında vuku bulan bir anlaşmazlık ya da mezhep çatışması değildir. Alevi sorunu, en temel anlamıyla Alevilerin tatbik ettikleri inanç ritüellerinin ve ibadet yerlerinin resmi kurumlar tarafından tanınmaması, devletin Alevi vatandaşlarının istekleri karşısında kayıtsız kalması ve tarihsel süreç içerisinde başta Maraş, Çorum ve Madımak olaylarından yaşananların Alevi toplumu üzerinde oluşturduğu infial ve bu infiallerin yarattığı etkilerin giderilememesi olarak tanımlanabilir. Bu tanımlama her ne kadar Alevi inancına mensup insanların karşı karşıya kaldığı temel problemleri özetlemesine karşılık yeterli değildir.

Alevi sorununu, sadece Alevi toplumunun karşı karşıya kaldığı sorunlar olarak tanımlamamak ve görmek yanlış olur. Alevi sorunu, özü itibarıyla bir demokrasi, insan hakları, eşit yurttaşlık, inanç özgürlüğü, laiklik ve azınlık hakları sorunudur. Bu kavramlardan bağımsız bir Alevi sorunu tanımlaması yapmak eksik olur ve sorunların çözümünü imkansız kılar. Demokrasinin sağlıklı bir şekilde tesis edildiği, başta inanç özgürlüğü olmak üzere insanoğlunun sahip olduğu temel hak ve hürriyetlerinin güvence altına alındığı, laiklik ilkesinin gereklerinin tatbik edildiği ve eşit yurttaşlığın sağlandığı bir ülkede ne Alevi sorunundan ne de inanç ya da ırk olarak azınlık durumunda bulunan toplumların sorunlarından bahsetmek mümkün olur. Bu nedenle Alevi sorununu ele alırken öncelikli olarak tartışılması gerekenler demokrasi, laiklik ve eşit yurttaşlık sorunudur. Alevi sorununun çözümüne giden yol öncelikli olarak demokrasi, laiklik ve eşit yurttaşlık önünde ki engellerin kaldırılması ile mümkündür.

2010 yılında yayınlanan Alevi Çalıştay Nihai Raporu'na göre, Alevi toplumunun önemli bir kısmının yüksek sesle dillendirdikleri istekler şu şekilde sıralanabilir: zorunlu din derslerinin kaldırılması, cemevlerinin inançlar statüsünün yasal olarak tanınması, Madımak Oteli binasının "utanç müzesi" olması ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın lağvedilmesidir (Alevi Çalıştay Nihai Raporu, 2010). Bunlar, Alevilerin en temel istekleri olmakla birlikte, bu isteklerin sayısını uzatmak mümkündür. Özellikle cemevinin yasal statüye kavuşturulması ve zorunlu din derslerinin kaldırılması en temel istekler olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1. Cemevlerine "İbadethane Statüsü" Verilmesi

Cemevi; Alevilerin kutsal saydığı, bağlama eşliğinde semah yaparak ibadetin ettiği, Allah-Muhammed-Ali ve On iki İmamların adlarını andığı yerlerdir. Arapçadan gelen ve kelime olarak "*toplantı*" anlamına gelen cem, Alevilerin ve Bektaşilerin cemaatle birlikte yaptığı, son derece ayrıntılı kurallara bağlanmış ibadettir (Sevinç, 2013). Toplantı, toplanma evi anlamına gelen cemevi, Alevi inancına mensup kişilerin inancını tatbik ettiği birer ibadethanedir. Resmi rakamlara göre Türkiye'de Alevi toplumunun kendi imkanlarıyla yaptığı cemevi sayısı 937'dir. Türkiye'de en fazla cemevinin bulunduğu il 172 cemevi ile Tokat, onu sırası ile Çorum ve Sivas izlemektedir. Türkiye'nin 31 ilinde ise cemevi bulunmamaktadır (Cumhuriyet Gazetesi, 2015). Yani 31 ilde Alevi inancına sahip insanlar ibadetlerini tatbik edebilecekleri ibadethanelerden mahrum bir şekilde yaşamaktadırlar. Bunun başlıca sebebi, cemevi yapmak için yeterli maddi olanakların olmaması ve cemevlerinin yasal statüde olmamasıdır.

Alevi toplumunun ibadetlerini ettikleri cemevlerinin yasal statüye kavuşturulması yani devlet tarafından yasal zeminde bir ibadethane olarak tanınması, ülkede yaşayan Alevilerin en yüksek sesle dile getirdiği isteklerden bir tanesini ve belki de en önemlisini oluşturmaktadır. Her ne kadar Mersin Büyükşehir Belediyesi gibi bazı belediye meclisleri yerel düzeyde cemevlerini ibadethane olarak tanıyan düzenlemeler yapsa da merkezi otorite bazında böyle bir karar alınmış değildir (Kolukırık, 2008; Efe, 2012; Bugün, 2015). Yani milyonlarca insanın yüzyıllardan bu yana inançlarını uyguladıkları ve ritüellerini öğrendikleri cemevleri resmi olarak bir ibadethane olarak kabul edilmemektedir. Milyonlarca Alevinin ibadet ettiği cemevlerinin yasal olarak tanınmaması sadece Alevi inancının yok sayılması değil, aynı zamanda başta demokrasi ve laiklik ilkesi olmak üzere inanç özgürlüğü ve eşit yurttaşlık kavramlarıyla çelişen ayrımcı bir uygulama olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu yönüyle Alevi sorunu ancak demokrasinin güçlendirilmesi ve eksik yanlarının giderilmesi ile çözüme kavuşabilir.

Demokrasi, Yunanca halk zümresi anlamına gelen "dimos" ile iktidar anlamına gelen "kratos" kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur (Platon, 1998). Kısacası demokrasi, halkın kendi kendini yönetmesi olarak tanımlanabilir. Modern demokrasilerin olmazsa olmazı, azınlık durumunda bulunan grupların temel

hak ve hürriyetlerinin anayasa ile güvence altına alınmasıdır. Azınlık haklarını koruma altına almayan çoğunluğun yönetimi, liberal demokrasilerin özünü çelişmektedir. Yani modern demokrasi azınlık haklarını güvence altına alan çoğunluğun yönetimi olarak tanımlanabilir. Anayasa tarafından temel hak ve hürriyetleri güvence altına alınan azınlıklar, iktidarda olan çoğunlukla aynı hak ve hürriyetlere sahiptir. Bu yönüyle modern demokrasiler, çoğunlukçu değil, çoğulcu bir anlayış üzerine dayanmaktadır. Sayısal olarak çoğunluk durumunda olmak azınlık gruplarına karşı daha fazla hak ve hürriyet sahibi olma sonucu doğurmaz. Aksi durumda azınlıklara karşı ayrımcılık uygulanmış olur ve bu durum modern demokrasi ile bağdaşmaz. Ünlü Fransız siyasetçi Alexis de Tocqueville, *Amerika'da Demokrasi* isimli kitabında, demokrasiyi eşitlik ile bir tutup eşitliğe karşı gelmenin Tanrı iradesine karşı gelmek ile bir olduğunu belirtir. Demokratik toplumların ancak eşitlikçi düzenler içerisinde var olabileceğini belirtir (Göze, 2009; s. 264). Kısacası modern demokrasilerde, azınlık ve çoğunluk arasında eşit yurttaşlık söz konusudur. Tüm yurttaş arasında eşitliğin tesis edilmesi liberal demokrasinin olmazsa olmazıdır.

Türkiye'de Alevi inancına mensup kişiler sayısal olarak bu ülkede azınlığı teşkil etmektedir. Ülkede bulunan inanç gruplarına yönelik resmi bir nüfus sayımı olmadığı için Alevi nüfusu hakkında kesin bir bilgi vermek mümkün değildir. Fakat şu bir gerçek ki, ülkede ki en büyük mezhep konumunda olan Hanefi mezhebine oranla Alevi mezhebi sayısal olarak azınlık durumundadır. Alevilerin sayısal olarak azınlık olması diğer inanç gruplarıyla eşit hak ve hürriyete sahip olması noktasında bir sorun teşkil edemez. Azınlık haklarını anayasa ile koruma altına alan ve eşit yurttaşlığa dayanan liberal demokrasinin bir sonucu olarak azınlık durumunda bulunan gruplar çoğunluk ile aynı temel hak ve hürriyetlere sahiptir. Nasıl ki ülke çoğunluğunu oluşturan Sünni mezhebinin mensuplarının ibadet ettikleri mekanlar devlet tarafından tanınıyor ise aynı şekilde ülkede azınlık durumunda bulunan Alevi yurttaşlarının ibadethaneleri yani cemevlerinin eşit yurttaşlığın ve azınlık haklarını güvence altına alan demokrasinin bir gereği olarak devlet tarafından tanınması gerekmektedir. Eşit yurttaşlığın ve azınlık haklarını koruyan çoğulcu bir demokrasinin tesis edilebilmesi için Alevi yurttaşlarının ülkede bulunan diğer inanç gruplarıyla aynı hak ve hürriyetlere sahip olması ve devlet tarafından aynı hizmeti görmesi gerekmektedir.

Nasıl ki devlet tüm vatandaşlarından eşit olarak vergi almakta ve askerlik gibi kamusal hizmetlerin tüm yurttaşlar tarafından yapılmasını şart koşmakta ise devletin vatandaşların taleplerini ayırım yapmadan topladığı vergilerle karşılık vermesi gerekmektedir. Vergi toplarken Alevi-Sünni ayrımı yapılmamasına rağmen Alevi inancına mensup grupların çok büyük bütçeye sahip Diyanet İşleri Başkanlığı'nda temsil edilmemesi, cemevlerinin yasal olarak tanınmaması, mevcut cemevlerinin çalışanlarına bütçeden maaş verilmemesi, elektrik ve su gibi cemevlerinin temel masrafları için bütçeden pay alamaması gibi durumlar eşit yurttaşlığın tesis edilemediğini göstermektedir.

Özellikle ibadethane noktasında Alevi sorunun çözüme kavuşmamasının en önemli sebeplerinden bir tanesini demokrasi ve eşit yurttaşlık anlayışından uzak bir şekilde olayın ele alınması oluşturmaktadır. Yani Alevi sorunu özünde bir inanç sorunu değil, demokrasi ve eşit yurttaşlık sorunudur. Oysa ki Alevi sorununa demokrasi ve eşit yurttaşlık ekseninden uzak bir şekilde olaya yaklaşanların temel argümanı şu şekildedir; "eğer Alevilik İslam içerisinde bir mezhep ise cami tüm Müslümanların ortak ibadet yeridir ve bundan dolayı Alevilerde diğer tüm Müslümanlar gibi camiye gitmelidir". Toplumun belli bir kesimi ve belli siyasi partilerce sıkça dile getirilen bu anlayış beraberinde birçok sorunu da getirmektedir. "Alevilik İslam dininin içerisinde mi değil mi? ve içerisinde ise Aleviler camiye gitmelidir" tartışmaları akademik platformda gerek ilahiyatçılar gerekse diğer sosyal bilimler tarafından yapılmakta, yapılabilir ve yapılmalıdır. Fakat burada sorulması gereken şöyle bir soru ortaya çıkmaktadır; devletin görevi yurttaşlarının inancını tanımlamak mıdır? yoksa yurttaşlarının kamusal ihtiyaçlarını giderme noktasında hizmet üretmek midir? Akademik platformda yapılması gereken tartışmalar ya da tanımlamalara devlet müdahil olmalı mıdır? Bu soruların cevabını laiklik ve inanç özgürlüğü ilkesi kapsamında cevaplamak daha doğru olur.

İnanç özgürlüğü 21. yüzyılda gerek uluslararası antlaşmalar gerekse insan hakları bildirgeleri tarafından tanınan temel hak ve hürriyetlerden bir tanesi olarak kabul edilmektedir. 1948 yılında Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin (Akyüz, 2015; s. 87) 18. maddesi şu şekildedir: "*Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak, din veya topluca, açık olarak ya da özel biçimde öğrenim, uygulama, ibadet ve dinsel törenlerle açığa vurma özgürlüğünü içerir.*" (Birleşmiş Milletler, 2015). İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi tarafından kabul edilen inanç özgürlüğü tüm insanların doğuştan sahip olduğu temel hak ve hürriyetlerden bir tanesini oluşturmaktadır. İnanç özgürlüğü herkesin kendi hür iradesi ile inancını seçmesi ve bunu baskı görmeden özgürce tatbik etmesi şeklinde tanımlanabilir. İnanç özgürlüğünün bir gereği olarak her birey ya da inanç grupları ibadet yerlerini seçmekte özgürlerdir. Bu nedenle devletin ya da başka inanç gruplarının toplumun diğer kesiminin nerede ibadet edeceğini tayin etmesi durumu söz konusu olamaz. Aksi durumda inanç özgürlüğünden bahsetmek mümkün olmaz ve azınlık durumunda bulunan inanç grupları çoğunluğun baskısı altında yaşamak zorunda kalır.

Bireylerin inanç özgürlüğünü koruyan ve garanti altına alan en önemli olgu laikliktir. Latince "laicus" sözcüğünden gelen laiklik kısıması, devlet yönetiminde herhangi bir dinin referans alınmamasını ve devletin dinler karşısında tarafsız olmasını savunan bir kavramdır (Berkes, 1984). Laik bir sisteminde, devletin tüm inanç gruplarına eşit yaklaşması ve yurttaşlarının inanç taleplerine hizmet şeklinde karşılık vermesi gerekmektedir. "Alevilik İslam içerisinde bir mezheptir ve bu yüzden tüm Müslümanlar gibi camilere gitmelidirler" anlayışı, demokratik ve laik bir devlet sistemine uymamaktadır. Çünkü laik bir sistem içerisinde devletin görevi yurttaşlarının inançlarını tanımlamak ya da onları belli bir sınıfa koymak değildir. Aksine, devletin temel misyonu, inanç grupları arasında ayırım yapmadan ve onları sınıflandırmadan taleplerine karşılık vermek yani hizmet üretmektir.

Laik bir devlet sisteminde devletin tüm inanç gruplarına her konuda eşit yaklaşması ve eşit hizmet üretmesi gerekmektedir. Ülkedeki sayısal açıdan çoğunluk durumunda bulunan inanç grubuna hizmet üretirken azınlık durumunda bulunan Alevilerin başta ibadethaneleri olmak üzere, temel ritüellerini tanımayan ya da yok sayan bir yönetim anlayışı laiklik ilkesinin fıtratına aykırı bir durumdur. Oysaki Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın ikinci maddesi şu şekildedir; "Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir." (Gözler, 2000). Laiklik ilkesini anayasasının vazgeçilmez ilkelerinden birini yapan bir devletin bunun gereklerini yerine getirmesi elzemdir. Laik bir devlet anlayışının gereği olarak, kurumların ve anayasal yapının tüm inanç gruplarını kapsayan bir şekilde dizayn edilmesi gerekmektedir. Bu yolda atılması gereken ilk adım Alevilerin ibadetlerini ettikleri cemevlerinin yasal bir statüye kavuşturulması olacaktır.

Özet olarak şunu demek yanlış olmaz ki cemevlerinin yasal olarak tanınmaması sorunu, çoğulcu demokrasinin güçlendirilmesi, inanç özgürlüğünün tesis edilmesi, laik bir yönetimin sağlıklı bir şekilde uygulanması ve tüm vatandaşlar arasında eşit yurttaşlığın gerçekleştirilmesi ile mümkün olacaktır.

2.2. Zorunlu Din Derslerinin Kaldırılması

Türkiye'nin eğitim sistemi içerisinde yer alan zorunlu din dersleri gerek medya tarafından gerekse toplum bazında sıklıkla tartışılan konuların başında gelmektedir. 13 Şubat 2015 tarihinde gerçekleşen ve başta Eğitim-Sen olmak üzere çok sayıda Alevi dernek ve vakıflarının destek olduğu "Bilimsel ve Laik Eğitim" adı altında yapılan boykotta zorunlu din dersleri eğitimi ülke çapında protesto edilerek, Alevilerin din derslerinin seçmeli olması ve daha laik bir eğitim sisteminin uygulanması talepleri dile getirilmiştir (Hürriyet, 2015). Aleviler bu isteklerini ülke sınırı dışına çıkartarak uluslararası mahkemelere taşımıştır. Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi eğitimde zorunlu din ve ahlak kültürü derslerine karşı Ankara'dan davacı olan 14 Türk vatandaşının 2011'de açtığı davada, Türk hükümetinden "zaman geçirmeden öğrencilerin zorunlu din ve ahlak kültürü derslerinden muaf tutulmalarını da sağlayacak yeni bir sisteme geçmesi" kararına varmıştır (Efe, 2012).

Zorunlu din dersleri diğer Alevi sorunlarından farklı olarak kökleri eskilere gitmemektedir. Cumhuriyetinde kuruluşundan 1980 yılına kadar geçen süreç içerisinde genel olarak din dersleri seçmeli ders olarak okutulmuştur. 12 Eylül askeri darbesinden sonra din dersleri Türk eğitim sisteminde zorunlu hale getirilmiştir (Kaymakcan, 2006, s. 22-25). Demokratik olmayan ve iktidarı silah zoruyla ele geçiren askeri gücün yürürlüğe koyduğu bu uygulama günümüze kadar varlığını sürdürmüş ve bu durum beraberinde birçok önemli tartışmayı getirmiştir.

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki İslam inancında zorlama yoktur. Allah'ın tüm insanoğluna bahsettiği Kuran-ı Kerim'in Bakara suresinin 256. ayetinde "dinde zorlama yoktur" vurgusu yapılmıştır (Atmaca, 2013). Öğrencilerin ve velilerinin rızası olmadan zorla din dersi eğitimi verilmesi İslam dininin fıtratına aykırı gelmektedir. İslam'da zorlama olmamasına rağmen İslam inancının bir mezhebinin belli bir öğrenci ve veli kesiminin rızası dışında zorla öğretilmesi çelişkili bir durumdur. Düşünür ve yazar Mehmed Niyazi İslam (1989) Devlet Felsefesi isimli kitabında inanç hürriyetini ve zorlamanın İslam'a aykırı oluşunu şu şekilde anlatır: "İnsanlığın en köklü felaketi olan inanç hürriyetsizliğini İslamiyet sona erdirmiştir. Çünkü bir kimsenin zorla İslamiyet'i kabul ettirme hakkı Hz. Peygamber'e bile tanınmamıştır." İslam inancına sahip herkes kabul eder ki istese Allah tüm insanları tek bir ümmet olarak yaratabilirdi. Eğer bunu yapmamış ise en önemli sebebi insanlara seçim hakkı sunuyor olmasıdır. Yani Allah insana bir şeye inanma ya da inanmama veyahut da tarafsız kalma konusunda seçme hakkı vermiştir. Seçme hakkı demokrasinin olmazsa olmazıdır. Bu yönüyle İslam inancı özü itibarıyla demokrasiye en yakın din olarak karşımıza çıkar.

Demokrasi içerisinde bireyler, hayat görüşü, siyasal tercihleri, inançları ve yaşam tarzları konusunda kendi seçimlerini kendileri bağımsız bir şekilde yapabilmeye hürriyetine sahiptir. Özellikle devletin eğitim sistemi aracılığıyla baskın bir şekilde çoğunluğun inancını azınlık durumunda bulunan inanç gruplarına öğretmek istemesi ve bunu zorunlu din dersleri adı altında yapılması İslam inancının hoşgörüsü anlayışının yanı sıra demokrasinin seçme hürriyetine de aykırı bir durumdur.

Diğer yandan ülkede sayıları bilinmese de Allah'ın varlığına inanmayan ve tüm dinleri reddeden bir toplumsal kesim mevcuttur. Ateizm olarak tanımlanan bu dünya görüşünde tüm metafizik inançlar ve tüm ruhanî varlıklar da reddedilir (Topaloğlu, 2011). Bu öğrencilere zorunlu din dersi adı altında belli inançların öğretilmesi ve okutulmak istenmesi demokrasi ile ne kadar bağdaşır? Tabii ki de bu öğrencilerin hayat görüşü ve inanç seçimleri dolayısıyla zorunlu din dersi eğitimi alması dayatmacı bir anlayış olduğu için demokrasinin ve inanmama hürriyetini de içeren inanç hürriyetinin özüne aykırı bir durumdur. Demokrasi ve inanç hürriyeti içerisinde bireyler neye inanacakları konusunda özgür bir şekilde seçim yapma hakkına sahip olduğu gibi neye inanmama konusunda da aynı hürriyete sahiptirler.

Kısacası belli bir dinsel ya da mezhepsel inanca sahip olmayan öğrencileri de düşünerek zorunlu din derslerinin kaldırılması ve seçmeli dersler olarak okutulması gerekmektedir. Öğrencilerin din derslerini kendi seçimleriyle almaları hem İslam'ın hoşgörü anlayışına hem de inanç özgürlüğünün varlığına daha uygun olacaktır. Bununla beraber, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin verdiği karara uygun değişikliklerin yapılması yani din derslerinin Alevi inancını göstermelik değil öзде bir şekilde öğretmesi laik ve demokratik bir eğitim sisteminin gereğidir. Eğitim sistemi içerisinde yer alan din derslerinin ülkede yaşayan tüm inanç gruplarının ihtiyacını giderecek şekilde öğretilmesi devletim tüm inanç gruplarına eşit ve aynı mesafede yaklaşması açısından önemlidir. Bu yolda atılacak adım Alevi sorununun çözümünde önemli bir ilerleme olacağı kesindir.

3. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada Alevi toplumunun maruz kaldığı temel sorunlar ve talepler demokrasi, eşit yurttaşlık ve laiklik ilkesi çerçevesinde tartışılmıştır. Özellikle son dönemlerde sıkça dile getirilen cemevlerinin yasal statüye kavuşturulması ve zorunlu din derslerinin kaldırılması bu çalışmada irdelenmiştir. Alevi toplumunun isteklerini uzatmak mümkündür fakat hepsini bir çalışmada açıklamanın imkanı olmadığından, cemevlerinin durumu ve zorunlu din dersleri sorunu farklı demokrasi, laiklik ve eşit yurttaşlık bağlamında ele alınmıştır.

Türkiye, anayasasında belirttiği demokratik ve laik bir devlet olmanın gereğini ivedi bir şekilde yerine getirmesi gerekmektedir. Demokrasi içerisinde tüm yurttaşlar istediğine inanma ve istediği yerde ibadet etme hürriyetine sahiptir. Bu aynı zamanda inanç özgürlüğünün bir gereğidir. Liberal demokrasilerde yurttaşlar hür bir şekilde inançlarını tatbik edebilmekte ve bu durum devlet tarafından tanınmaktadır. Özellikle azınlık durumunda bulunan inanç gruplarının ibadet yerlerinin yok sayılması yani yasal statüye alınmaması, demokrasinin çoğulcu yapısıyla bağdaşmayan bir durumdur. Liberal demokrasi çoğunluğun egemenliği değil, azınlık haklarını koruma altına alan çoğulcu bir yönetim anlayışdır. Modern dönemde çoğulcu demokrasilerin zıttı yani azınlık haklarını yok sayan yönetim anlayışları demokratik kabul edilmemektedir. Bu nedenle ivedi bir şekilde ülkede azınlık durumunda bulunan Alevilerin temel ihtiyaçlarının giderilmesi, yasalar ile inançlarının güvence altına alınması sağlıklı bir demokrasinin tesisi için elzemdir.

Alevililerin maruz kaldığı sorunlar ancak yasal platformda atılacak adımlar ile ortadan kaldırılabilir. Alevilik inancının İslam dininin içerisinde olup olmadığını sorgulayan bir yaklaşımın sorunlara çözüm getiremeyeceği açıktır. Nitekim bu zamana kadar Alevi sorunun çözüme kavuşmamasının en önemli sebeplerden bir tanesini bu anlayışla olaya yaklaşmak olmuştur. Ne zamanki Alevilik sorununu demokrasi, insan hakları, inanç özgürlüğü, laiklik ve eşit yurttaşlık sorunu olarak ele alacağız, işte o zaman sorun olarak nitelendirdiklerimiz kendiliğinden çözüme kavuşacaktır. Eşit yurttaşlığı tesis edildiğinde, çoğunlukçu değil çoğulcu demokrasi sağlanabildiğinde ve laik bir devlet anlayışıyla inanç özgürlüğü korunabildiğinde sadece inanç açısından azınlıkta bulunan Alevi toplumu değil, ülke sınırları içerisinde yaşayan tüm azınlık grupların temel sorunları da çözüme kavuşacaktır.

KAYNAKÇA

- AKYÜZ, Emrah (2015). "How Do Environmental Issues Threaten Basic Human Rights? The Case of the Chernobyl Nuclear Disaster in Ukraine", *Usak University Journal of Social Science*, Vol. 8, Issue 2, p. 85-98.
- Alevi Çalıştayı Nihai Raporu (2010). Available online at: <https://serdargunes.files.wordpress.com/2013/08/alevi-c3a7alc4b1c59ftaylarc4b1-nihai-rapor-2010.pdf>, [Accessed: 1 April 2015].
- ATMACA, Gökhan (2013). "Süleyman Ateş'in Bakara Suresi 62. Ayeti Tefsiri Üzerine Bir Değerlendirme", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Vol. 15, Issue 28, p. 1-20.
- AYAZ, Nuran ve SULTANOVA, Nuran (2013). "Mevlevilik ve Bektaşılığın Simgesi Olan Ayin ve Ayin Müziğinin Karşılıklı Tahlili", *İdil dergisi*, Vol. 2, Issue7, p.119-134.
- AYTAŞ, Gıyasettin (2010). "Alevilik Kavramı Etrafında Bazı Tespit ve Değerlendirmeler", *Turkish Culture & Haci Bektas Veli Research Quarterly*, Vol. 56, p. 17-28.
- BERKES, N. (1984). *Teokrasi ve laiklik*, İstanbul: Adam Yayınları.
- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER (2015). *The Universal Declaration of Human Rights*, Available online at: <http://www.un.org/en/documents/udhr/>. Erişim tarihi: 24.06.2015, [Accessed: 1 April 2015].
- BUGÜN (2015). *Mersin'de cemevi ibadethane kabul edildi*, <http://www.bugun.com.tr/>. Erişim tarihi: 21.06.2015

- CUMHURİYET GAZETESİ (2015). *AİHM'de Cemevleri davası görüldü*, <http://www.cumhuriyet.com.tr/>, Erişim tarihi: 20.06.2015
- DEDEKARGINOĞLU, Huseyin (2010). "Dünkü ve Bugünkü Alevilik", *Turkish Culture & Haci Bektas Veli Research Quarterly*, Vol. 6, p. 327-348.
- DUMAN, Asiya (2011). "Kavram ve Kavramlaştırma Açısından Alevilik ve Bektaşilik", *Turkish Culture & Haci Bektas Veli Research Quarterly*, Vol. 60, p. 105-112.
- ERKEK, Hasan Basri (1954). *Tarih boyunca Alevilik*, İstanbul: Varol matbaası.
- EFE, Haydar (2012). "Avrupa Birliği'nin Bir İnsan Hakları Sorunu Olarak Türkiye'deki Alevilerin ve Bektaşilerin Sorunlarına Artan İlgisi", *Turkish Culture & Haci Bektas Veli Research Quarterly*, Vol. 64, p.169-184.
- EROL, Ayhan (2010). "Re-imagining identity: the transformation of the Alevi Semah", *Middle Eastern Studies*, Vol. 46 Issue 3, p. 376-390.
- GÖZE, Ayferi (2009). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, İstanbul: Beta Yayınları.
- GÖZLER, K. (2000). *Türk Anayasa Hukuku*, Bursa: Ekin Kitabevi
- GÜNGÖR, Özcan (2012). "Yolda Caferi Olmanın Sosyolojik Anlamı: Alevilik Caferilik İlişkisi", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Vol. 7, Issue 4, p. 1939-1959.
- HÜRRİYET (2015). *Okullarda 'laik eğitim' boykotu*. <http://www.hurriyet.com.tr/anasayfa/>. Erişim tarihi: 21.06.2015
- KAYMAKCAN, Recep (2006). "Türkiye'de Din Eğitimi Politikaları Üzerine Düşünceler", *Ekev Akademi Dergisi*, Sayı 20, s. 21-36.
- KOÇAK, Muhammet (2013). "Alman Kaynaklarında Alevilik- Bektaşilik", *Turkish Culture & Haci Bektas Veli Research Quarterly*, Vol. 65, p. 237-250.
- KOLUKIRIK, S. (2008). "Türk Modernleme Sürecinde Merkezin Dönüşümü: Yerelden Küresele Yeni Kimlik Arayışları", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Vol. 18, p. 133-146.
- KURT, Zeynep Yılmaz (2013). "İngilizce Yazılan Yakın Dönem Araştırmalarında Alevilik", *Turkish Culture & Haci Bektas Veli Research Quarterly*, Vol. 56, p.191-202.
- NİYAZI, Mehmed (1989). *İslam Devlet Felsefesi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- OCAK, A. Y. (2007). *Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- PLATON (1998). *Devlet* (Neval Akbıyık, Çev.), Ankara: Antik Batı Klasikleri.
- SEVİNÇ, Bayram (2013). "Ontolojik Mekan Siyaseti ve Mabet", *Turkish Culture & Haci Bektas Veli Research Quarterly*, Vol. 67, p.51-69.
- TOPALOĞLU, A. (2001). *Teizm ya da Ateizm: Tanrı Tanınamazlığın Felsefi Boyutları*, İstanbul: Kaktüs Yayınları.
- TOKAREV, S.A. (2014). "Şamanizm", *International Journal of Turkish Literature, Culture, Education*, Vol. 3, p. 49-71.
- YILMAZ, Orhan (2014). "Alevilikte Eski Türk Dini (Göktanrı İnancı) ve Şamanizmin Etkileri", *Academic Journal of History and Idea*. Vol. 4, p. 1-13.